

YORUM / COMMENTARY

Yayın Geliş Tarihi / Received: 10.05.2023

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 02.08.2023

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Demiralp, Oğuz., "Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Hukuku", *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 24, (2023): 17-27.

SİLAHSIZLANMA VE SİLAHLARIN KONTROLÜ HUKUKU

Oğuz DEMİRALP*

(E) Büyükelçi

Ankara Politikalar Merkezi (APM)

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8057-4394>

Öz: Bu makale, silahlanma süreçleri ve silah kontrolünün evrimine odaklanmaktadır. Tarih boyunca gerçekleştirilen silah kontrol girişimleri ve uluslararası düzenlemeler ele alınırken, 1868 Saint Petersburg Bildirgesi'nden başlayarak Soğuk Savaş sonrası dönemdeki anlaşmalara kadar bir geniş perspektif sunulmaktadır. Nükleer silahsızlanma ve kontrol süreçlerine özel bir ilgi gösterilerek, ABD ve SSCB arasında imzalanan antlaşmalar ve bu antlaşmaların nükleer denge üzerindeki etkileri vurgulanmıştır. Bu süreçte, kitle imha silahlarından arındırılmış bölgelerin önemine dikkat çekilmiştir ve Orta Doğu'daki zorluklar irdelenmiştir. Sonuç olarak, silahsızlanma ve silahların kontrolünün, hukukun gelişmesi ve uygulamasının, büyük güçlerin eksik kalan uygulamalarına rağmen, insanlığın geleceği açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Silahlanma Süreçleri, Silahların Kontrolü, 1868 Saint Petersburg Bildirgesi, Soğuk Savaş, Uluslararası Düzenlemeler, Nükleer Silahsızlanma, ABD ve SSCB Antlaşmaları, Nükleer Denge, Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış Bölgeler

* <https://doi.org/10.54842/ustich.1316781>

DISARMAMENT AND ARMS CONTROL LAW

Abstract: *This article focuses on the evolution of armament processes and arms control. It offers a broad perspective that encompasses arms control initiatives and international regulations throughout history, starting from the 1868 Saint Petersburg Declaration to the agreements of the post-Cold War era. A particular emphasis is placed on the processes of nuclear disarmament and control, highlighting the treaties signed between the USA and the USSR and their impacts on the nuclear balance. The importance of creating zones free from weapons of mass destruction is underlined in this process, and the challenges in the Middle East are scrutinized. In conclusion, the importance of disarmament and arms control, the progress of law, and its implementation are emphasized as crucial for the future of humanity, despite the shortcomings of major powers in these applications.*

Keywords: *Armament Processes, Arms Control, 1868 St. Petersburg Declaration, Cold War, International Regulations, Nuclear Disarmament, US and USSR Treaties, Nuclear Balance, Weapons of Mass Destruction-Free Zones*

Silahlanma tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Buna karşılık, silahsızlanma ve silahların kontrolü hukukunun tarihi oldukça yenidir. 1868 Saint Petersburg Bildirgesiyle başladığı kabul edilir.

Bunun bilinen bir istisnası 1139 yılında Papa'nın Hristiyanlara yaylı tüfek kullanımını yasaklamış olmasıdır. (Hristiyanların canının diğer insanlarınkinden daha değerli sayılması Orta Çağa özgü bir ayrımcılık olmakla birlikte, bu tür ayrımcı anlayışların çeşitli alanlarda ve coğrafyalarda günümüzde de görüldüğü öne sürülebilir.)

1868'de Osmanlı Devleti'nin de katıldığı Saint Petersburg Bildirgesi ağırlığı 400 gram altında olan patlayıcı mermilerin kullanılmasının yasaklanmasını amaçlamıştır. Bildirge silahların kontrolü açısından önemli bir adım olmuştur. İkinci adım ancak otuz yıl sonra, 1899 Lahey Birinci uluslararası Barış Konferansında atılabilmiştir. Toksik ve zehirleyici bazı gazlarla domdom kurşunların yasaklanması bu Konferansın sonucu olmuştur. Daha geniş yasaklamalar ve kabul edilen yasakların karşılıklı denetlenmesi mümkün olamamıştır. Ülkeler, egemenlik ilkesini öne sürerek denetlenmeyi kabul etmemişlerdir.

1907 yılında yapılan İkinci Lahey Konferansında daha kapsamlı adımlar atılabilmiştir. Bu konferansta kabul edilen sözleşmeler savaş ve silahların kontrolü hukukları açısından hâlâ geçerli ve atıf yapılan niteliktedir. Düşmana zarar verme kavramı bu sözleşmelerde ele alınmıştır. Muharip Devletlerin düşmana zarar verme vasıtalarının seçiminde hudutsuz bir hakka sahip olmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca şu fiiller yasaklanmıştır: a) Zehir ve zehirli silâhlar kullanmak; b) Düşman ordusuna veya milletine ait şahısları ihanetle öldürmek veya yaralamak; c) Silahları indirerek yahut artık kendini savunma vasıtalarına malik olmayarak şartsız iradeye teslim olmuş bir düşmanı öldürmek veya yaralamak; d) Mağluplara canlarının bağışlanmayacağını beyan etmek; e) Fazla acı vermeye mahsus silâh, mermi ve maddeleri kullanmak. 1907 sözleşmeleri silahların kontrolü hukukunun insancıl yönünün belirginleşmesine yol açmıştır.¹

1 "18 Ekim 1907 Tarihinde La Haye'de İmzalanmış, IV Sayılı, Kara Harbinin Kanunları Ve Adetleri Hakkında Sözleşme", 18 Ekim 1917, http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkin_da_sozlesme.pdf; Gizem Uysal, "Nüremberg Mahkemesi'nden Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Savaş Suçları" (Famagusta, Eastern Mediterranean University, 2019), <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/5405/1/Uysalgizem.pdf>.

Üçüncü Lahey Konferansı 1914 yılı için öngörölmüş, ancak savaş koşullarının ortaya çıkması nedeniyle yapılamamıştır. 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı ise insancılığın nerdeyse tümüyle göz ardı edildiği karşılıklı katliamlar olarak cereyan etmiştir. 1907 yılında ortaya çıkan düşmana verilen zararı az tutma anlayışı unutulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'ndan alınan dersler üzerine inşa edilmek iddiasıyla kurulan Milletler Cemiyeti'nin ana amaçlarından biri silahsızlanma ve silahların kontrolü alanında ilerlemek olmuştur. Kalıcı barış ortamının sağlanması için silahsızlanma ve silahların kontrolü sürecinin gelişmesinin gerekli olduğu fikri böylece uluslararası camiada yerleşmiştir. Ne var ki, bu fikrin fiiliyata aktarılması açısından önemli bir mesafe alınamamıştır.

Sadece 1925 yılında kabul edilen Cenevre Protokolüyle zehirli gaz yeniden ve biyolojik silah yasaklanmıştır. Gene de azımsanmaması gereken bir adımdır bu.

Çabalar sürmüştü, 1932 – 1934 yıllarında düzenlenmiş olan Dünya Silahsızlanma Konferansı hiç değilse niyet düzeyinde önem taşımıştır. Söz konusu Konferans bizim açımızdan özel bir önem taşır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin katıldığı ilk uluslararası konferans olmuştur. Üstelik Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras başkanlığındaki heyetimiz aktif bir katılım göstererek dikkati çekmiştir. Heyetimiz Konferansa “Yurtta sulh, cihanda sulh” şiarına uygun güzel bir öneri de sunmuştur. Türkiye, ülkelerin silahlı kuvvetlerinin tedrici olarak azaltılmasını, ayrıca askeri hava kuvvetlerinin, tankların ve ağır topların kaldırılmasını, deniz tersaneleriyle, silah fabrikalarının adilane çeşitli devletler arasında paylaşılması ve her devletin siparişlerde eşit olanaklara sahip olmasını ve savaş imalatının uluslararası kontrole tabi tutulmasını ve kimya savaşının yasak edilmesini önermiştir. Türk önerisini oluşturan hususlar, ilerde silahsızlanma ve silahların kontrolünün yoğunlaşacağı alanlara işaret etmiştir. Türk önerisinin temelinde, Tevfik Rüştü Aras'ın deyişiyle, savaşın önüne geçmek için en iyi çarenin savaşa teşebbüsü imkânsız kılmak gerektiği fikri bulunmaktadır. Ne yazık ki, akli fikri yeni bir savaş çıkarmakta olan Hitler Almanya'sının çekilmesi nedeniyle Konferans sonuçsuz kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan Birleşmiş Milletler'in (BM) Kurucu Belgesinde (charter, şart) silahsızlanmanın öne çıkarıldığı söylenemez. Belgenin girişinde silahsızlanma amacından söz edilmez. Bence bunun nedeni, belgenin yazımında belirleyici olan ABD'nin

Japonya'ya atom bombası atarak küresel düzeyde ele geçirdiği askeri üstünlüğünü riske sokmak istememesi, SSCB'nin ABD ile silahlanma yarışına hazırlanması olmuştur. Yeni bir düzen kurulurken silahsızlanma konusunun kenara atılmasının bedelini insanlık ödemeyi sürdürmektedir.

ABD'nin ısrarı sonucunda, BM Şartında ve onu izleyen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesiyle insan hakları konusu daha öne çıkmıştır. Bu, bir yandan, insanlık için yaşamsal önem taşıyan bir gelişmedir. Öbür yandan ise, hâlâ sürmekte olan ideolojik çekişmenin başlangıcı olmuştur.

Bununla birlikte, günümüz savaş hukukunun temelini oluşturan 1949 Cenevre Sözleşmeleri genel olarak bakıldığında, devletleri savaşlarda ve silah kullanımında daha insafli olmaya davet niteliği taşır. Sözleşmelere göre, savaşlarda kullanılacak silahların seçimi sınırsız olmamalı; fuzuli acılara yol açan savaş yöntemleriyle silahlar kullanılmamalıdır. (Nükleer güçler bu hükümlerin nükleer silahları kapsamadığı kanısındadır.)

Uluslararası camianın silahsızlanma ve silahların kontrolü konularına dönmesi için 1960'lara kadar beklemek gerekmiştir. Elbette, soğuk savaş yüzünden beklenilmiştir. Bu noktadan sonra silahsızlanma ve silahların kontrolü hukukunu, konvansiyonel silahlar ve kitle imha silahları olmak üzere iki başlık altında el alabiliriz.

Konvansiyonel alanda ileri bir adım 1980 yılında BM'nin Bazı Konvansiyonel Silahların Yasaklanması Sözleşmesi (CCWC) ile atılmıştır. Bu sözleşme çatışma hallerinde sivillere ilave korumalar getirmekte, X ışınları, kara mayınları, bubi tuzakları, alevli silahları kısıtlamaktadır.

Konvansiyonel alanının en önemli gelişmesini 1992 yılında yürürlüğe giren Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA/CFE) oluşturmuştur. Kuvvet konuşlandırmaları, intikalleri, çapları, silahların miktarları ve yerlerini ele alan, sıkı denetim mekanizmaları getiren bu antlaşma Soğuk Savaş sonrası Avrupa'nın güvenlik mimarisinin temeli olarak görülmüş, yıllarca başarıyla yürütülmüştür. Avrupa'daki huzur ortamı küresel istikrara da katkı yapmıştır. Ancak Rusya'nın 2007 yılında Antlaşmayı askıya almasıyla bu pembe dönem kapanmıştır. Rusya 2014 yılında Antlaşma'dan çıkmıştır. Ukrayna sorunu bir barış anlaşması yoluyla geride bırakılabilirse Avrupa'da yeni bir güvenlik mimarisi oluşturmak, bu amaçla AKKA'dan daha ileri bir yasal

düzenleme yapmak gerekecektir. Ancak o günler henüz çok uzakta görünmektedir.

1992 yılında ortaya çıkan Açık Semalar Antlaşması da uzun yıllar istikrara katkı sağlamıştır. Olağandışı askeri hareketleri saptamak amacıyla ülkelerin birbirinin semalarına silahsız denetim uçakları gönderebilmelerini öngören bu antlaşma da Rusya'nın 2021 yılında çıkmasıyla eski önemini yitirmiştir.

1 Mart 1999 tarihinde yürürlüğe giren Ottawa Antlaşması, insancıl açıdan da büyük bir adımdır. Dünyada büyüyen mayın sorununa karşı; anti-personel mayınlarının kullanılması, stoklanması, üretilmesi ve transferinin yasaklanması ve imhasına dair bu antlaşmayı 131 ülke onaylanmıştır. CCWC'nin kara mayınlarıyla ilgili bölümünün geliştirilmiş halidir. Maalesef ABD, Çin ve Rusya bu yeni antlaşmaya taraf değildir. ABD antlaşmayı gene de uygulayacağı yönünde açıklamalar yapmıştır. Rusya'nın ise Ukrayna savaşında kara mayınları kullandığı öne sürülmektedir. Kara mayınları kullanımı uluslararası hukuk açısından savaş suçu olarak görülmektedir. Bu bakımdan Antlaşmaya taraf olmamak ilgili ülkelerin sorumluluktan kaçmasına yol açmaz. Türkiye Antlaşmaya taraftır. Düzensiz göçlere karşı sınırlarımıza mayın döşenmesi gibi düşünceler hukuk ve insanlık dışıdır. Kaldı ki, böyle bir tasarruf Türkiye Devletine yakışmaz.

Öte yandan, deniz mayınlarıyla ilgili bir yasaklama henüz sağlanamamıştır. Halen 1907 Lahey sözleşmeleri geçerlidir. Deniz mayınlarının yasaklamayan ama kullanımında dikkatli davranılmasını öngören hükümlerdir Lahey'de saptanmış olanlar. Ancak bu hükümler yetersizdir.

2001 yılında BM Ateşli Silahlar Protokolü ortaya çıkmıştır. Protokol ateşli silahlar, parçaları ve bileşenlerinin ve mühimmatın yasadışı üretimi ve kaçakçılığının önüne geçmek, bu ve bağlantılı suçların işlenmesini engelleyici önlemler devletlerin gerekli önleyici tedbirleri almalarını teşvik etmeyi ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. ABD, Rusya, Çin, İngiltere bu antlaşmaya taraf değildir.

Konvansiyonel silahsızlanma ve silahların kontrolü yavaş yürüyen bir süreçtir. Ancak 2008 yılında kabul edilen Misket Bombaları Sözleşmesi konvansiyonel silahsızlanma ve ayrıca insancıl hukuk açısından yeni bir adımdır. Misket bombalarının kullanılmasını, yapılmasını,

stoklanmasını, aktarılmasını tümüyle yasaklar. Gel gör ki, ABD, Rusya, Çin bu sözleşmeye taraf olmamıştır. Türkiye de değildir.

Konvansiyonel silahların kontrolünün son birkaç on yılda geliştiği bir alan da silah ihracatlarının kontrolü alanıdır. Silah tedarikçisi ülke sayısının sınırlı olduğu, dolayısıyla ihracatların kontrolü yoluyla silahlanın da görece dizginlenebileceği düşünülmüştür. Nükleer alanda Nükleer Tedarikçiler Grubu (1974), biyolojik ve kimyasal silahlar üretmek için gerekli olan teknolojinin izlenmesi için Avustralya Grubu (1985), balistik füzelerin, seyir füzelerinin ve diğer insansız fırlatma sistemlerinin yayılmasını sınırlandırılması bakımından Füze Teknoloji Kontrol Rejimi (1987), konvansiyonel silahlarla ilgili olarak Wassenar Düzenlemesi (1996) bu bağlamda oluşturulan başlıca denetim mekanizmalarıdır. Ortak amaç, uluslararası sözleşmelere ve ulusal yasalara aykırı silah alışverişlerinin önlenmesidir.

Konvansiyonel alandaki en son gelişme 2013 yılında BM'de Silah Ticareti Antlaşması'nın kabulü olmuştur. Antlaşmanın amacı, muharebe tankı, zırhlı araç, savaş uçağı, saldırı helikopterleri, savaş gemileri, füzeler, küçük ve hafif silahlar dahil olmak üzere konvansiyonel silah ticaretinde yasa dışılığı önlemektir. ABD ile Rusya bu Antlaşmaya taraf değildir. Türkiye imzalamış ama onaylamamıştır.

Pek doyurucu görünmeyen konvansiyonel alandan kitle imha silahları alana geçebiliriz şimdi. 1967 yılındaysa kitle imha silahlarının dış uzay konuşlandırılmasını yasaklayan Dış Uzay Antlaşması kabul edilmiştir. Ancak bizzat silahlarla ilgili anlaşmalar daha sonra geliştirilmiştir.

Kitle imha silahları üç türdür: biyolojik, kimyasal, nükleer.

1972 yılında kabul edilen Biyolojik Silahlar Sözleşmesi (BWC) bu tür silahların her türüsünü, üretimini, taşımını, saklanmasını kesin yasaklamıştır. 185 ülkenin taraf olduğu evrensel nitelik kazanmış bir sözleşmedir. Uygulandığı ve etkili olduğu söylenebilir.

Kimyasal silahları tümüyle yasaklayan, mevcudun da imhasını öngören Kimyasal Silahlar Sözleşmesi (CWC) 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. 1988 Halepçe katliamı uluslararası toplumu bu sözleşmeyi yapmaya iten bir etmen olmuştur. 193 ülkenin taraf olmasıyla bu sözleşme de evrensel bir nitelik kazanmıştır. Kimyasal silah durumunu denetim için Kimyasal Silahları Önleme Örgütü de (OPCW) kurulmuştur. 2010-18 yıllarında Büyükelçi Ahmet Üzümcü söz konusu örgütün Genel Direktörlüğünü

yapmıştır. Onun döneminde, 2013 yılında Örgüte Nobel Barış Ödülü verilmiştir.

Biyolojik ve kimyasal silahlar sözleşmelerinin ihlali halinde otomatik yaptırım öngörülmemiştir. Yaptırım ancak BM Güvenlik Konseyi'nin kararıyla olabilir. Dolayısıyla Suriye'nin kimyasal silah kullanmasına karşı yaptırım uygulanması Rusya'nın vetosu nedeniyle mümkün olmamıştır.

Üçüncü kitle imha silahı olan nükleer silahları da yasaklayan bir sözleşme de 2021 yılında yürürlüğe girmiştir. Halen 68 ülkenin taraf olduğu bu sözleşmenin evrensel nitelik kazanması mümkün görünmemektedir. Çünkü BM Güvenlik Konseyi'nin de daimi üyesi olan beş nükleer güç bu sözleşmeye karşıdır. Sözleşme tarafları zaten nükleer olmayan güçlerdir. ABD, Rusya başta olmak üzere bu beş ülkenin nükleer silahlardan tümüyle vazgeçme niyetinin olmaması nedeniyle nükleer silahsızlanma ve nükleer silahların kontrolü hukuku daha karmaşık bir gelişme göstermektedir.

Nükleer silahların kontrolü alanında hareketlenme 1960'larda, yani konvansiyonel alandan yirmi yıl kadar önce başlamıştır. Bunun nedeni, karşılıklı imha gücünün ürkütücü boyutlara erişiyor olması yüzünden her iki tarafın da biraz geri çekilme ihtiyacı duymuş olmalarıdır. Nitekim ünlü Küba krizinden sonra 1963 yılında ABD, SSCB ve İngiltere arasında nükleer bomba denemelerini kısmen yasaklayan antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre denemeler sadece yeraltında mümkün olabilir.

1968 yılında Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasının (NPT) kabul edilmesi bir dönüm noktası olmuştur. ABD, Rusya (o zamanki SSCB) ve İngiltere'nin başlangıçtan itibaren katıldıkları bu antlaşmaya Çin ve Fransa ancak 1992 yılında taraf olmuşlardır. Antlaşmanın felsefesi, nükleer silahların sadece mevcut nükleer güçlerin elinde kalması, diğer ülkelerin nükleer silah edinmesine izin verilmemesi, bu ülkelerde nükleer enerjinin sadece barışçıl amaçlarla kullanılmasının sağlanmasıdır. Mümkün olduğunca nükleer silahların tedrici tasfiyesi de öngörülmüştür. Antlaşmanın uygulanmasının denetimi Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nca (IAEA) yapılmaktadır. Antlaşma sadece taraf olanlar için geçerlidir. Dolayısıyla İsrail, Hindistan, Pakistan ve Kuzey Kore'nin nükleer güç olmalarını bu antlaşma önleyememiştir. Buna karşılık, antlaşmanın taraflarından İran, nükleer enerjiyi barışçıl amaçların dışında kullanma niyetinden

şüphelenilmesi ve IAEA denetimlerinde doyurucu işbirliği yapmaması nedeniyle ağır yaptırımlara maruz kalmıştır. 2015 yılında İran ile yapılan bir anlaşma ile bu sorunun aşıldığı düşünülmüştür. Ancak Trump yönetiminin söz konusu anlaşmayı reddetmesi üzerine yeniden kriz ortamına dönülmüştür. Hem bölgesel hem de küresel yansımaları olan bu sorun henüz çözümlenebilmiş değildir. Bir an önce bir çözüme ulaşılması Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından da gereklidir.

1972 yılında ABD ile SSCB Anti-Balistik Füze Antlaşmasını (ABM) imzalamıştır. Füze savunma sistemlerini sınırlayan bu antlaşmayı SALT I aynı yıl içinde izlemiştir. Nükleer füze siloları, denizaltı füzeleri de bu antlaşmayla sınırlanmıştır. 1979 yılındaysa daha kapsamlı olan SALT II imzalanmıştır. Ancak SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi SALT II'nin hayata geçirilmesini önlemiştir. Batı Avrupa'da yeni nükleer füzeler konuşlandırılmıştır.

Nükleer silahların kontrolündeki olumlu hava 1980'lerde canlanmıştır. 1986 yılında ABD ile SSCB liderleri nükleer silahlardan on yıl içinde arınacakları yönünde ortak bir açıklama bile yapmışlardır. 1987 yılında Avrupa'nın güvenliği açısından önemli olan Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması (INF) ortaya çıkmıştır. Nükleer anlaşmalarda genellikle tavan sınırlaması yapılırken ilk kez INF'de silah azaltılması öngörülmüştür. SSCB çökmeden bir kaç ay önceyse Nükleer arsenallerin azaltılmasını öngören START antlaşması bağlanmıştır. SSCB'nin çökmesinden sonra Belarus, Kazakistan, Ukrayna ellerindeki nükleer silahları Rusya'ya devrederek NPT'ye taraf olmuşlardır. 2000'li yıllarda önce Stratejik Saldırı Azaltma Antlaşması'nın (SORT), on yılsonuna doğru Yeni START'ın ortaya çıkmaları nükleer silahsızlanma bakımından olumlu gelişmeleri teşkil etmiştir. Aralarındaki çeşitli anlaşmazlıklara rağmen ABD ile Rusya START Antlaşmasını uzatmışlardır.

Dünyadaki nükleer silahların yüzde doksanına sahip olan ABD ile Rusya, aralarında bir nükleer denge kurmuş görünmektedir. Ancak diğer nükleer devletler de güçlerini arttırma çabalarını sürdürmekte, bu da ABD ile Rusya'yı etkilemektedir. ABD, Kuzey Kore ve İran'a karşı savunma zafiyeti yarattığı gerekçesiyle ABM Antlaşmasından çekilmiştir. INF Antlaşması da her iki tarafın da çekilmesiyle tarihe karışmıştır. Kanımca, bu antlaşma iki tarafın orta menzilli füze üretimini engellerken, Çin'in rahatça nükleer gücünü arttırıyor olabilmesi ABD ile Rusya'yı rahatsız etmiştir. Bundan sonraki küresel nükleer denklemlerde Çin'i de hesaba katmak gerekecektir. Nükleer

Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması (CTBT), 1996 yılında imzaya açılmıştır. Türkiye, 2000 yılında taraf olmuştur. Antlaşma'ya Ek II'deki (Annex-II) devletlerin onaylamaları CTBT'nin yürürlüğe girmesi için gereklidir. ABD, Çin ve bazı başka devletlerin taraf olmaması nedeniyle antlaşma hala yürürlüğe girmemiştir. Ancak nükleer silah denemelerinin yasaklanmasının bir uluslararası norma dönüştüğü söylenebilir. CTBT her türlü nükleer denemeyi yasaklayarak, mevcut nükleer silahların modernize edilmesini ve yeni nükleer silahların üretilmesini önlemeyi amaçlamaktadır.²

Sadece nükleer değil, biyolojik ve kimyasal silahsızlanmanın bir yolu da kitle imha silahlarından arındırılmış bölgeler kurulması olagelmıştır. Dünyada şu beş bölge antlaşmalar yoluyla kitle imha silahlarından arındırılmış durumdadır: Latin Amerika, Afrika, Güney Pasifik, Güney Doğu Asya, Orta Asya. BM Güvenlik Konseyi'nin uyulması zorunlu türünden olan Irak ile ilgili 687 kararının içinde Orta Doğu'da da böyle bir bölge kurulması öngörülmüştür. Ancak bu yönde gösterilen çabalar, çalışmalar henüz bir sonuç vermiş değildir. İsrail'in nükleer silahlardan vazgeçmeyi aklından bile geçirmemesi, ABD'nin de İsrail'in bu tavrını desteklemesi Orta Doğu'da böyle bir bölge kurulamamasının temel nedendir. Oysa böyle bir bölge kurulsaydı İran'ın nükleer güç olma tehlikesi de tümüyle giderilir. İsrail, biyolojik silahlar Sözleşmesi'ne (BWC) de taraf değildir. Söz konusu sözleşmeye Mısır ile Suriye'de taraf değildir. Ayrıca Mısır kimyasal silahlar Sözleşmesi'ne (CWC) henüz katılmamıştır. Dolayısıyla Orta Doğu kitle imha silahları bakımından dünyanın en riskli bölgesi olmayı sürdürmektedir.

Devletler, silahsızlanma konularına verdikleri önemi göstermek için 1984 yılında, BM'den ayrı olarak, bir Silahsızlanma Konferansı'ı (Conference on Disarmament) kurmuşlardır. Cenevre'de bulunan Konferans'ın en büyük başarısı Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ni (CWC) ortaya çıkarmak olmuştur. Konferansın güncel amacı, nükleer silah yapımında kullanılan çekirdeği bölünebilir maddelerin yasaklanması antlaşması (FMCT-Fissile Material Cut-off Treaty) yapmaktadır. Ne var ki, Pakistan'ın odayı bozması nedeniyle bu konuda ilerleme sağlanamamaktadır. Pakistan'ın Hindistan'a karşı elini zayıflatacak herhangi bir adım atmaya yanaşmadığı anlaşılmaktadır.

2 "Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma" (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022), <https://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa>.

Ne yazık ki, nükleer silahsızlanma ve silahların kontrolü alanında da doyurucu bir tablo ortaya çıkmamıştır. Nükleer silahsızlanma gerçekleşmeden Dünyanın beşten büyük olabilmesi güç görünmektedir.

Modern silahsızlanma ve silahların kontrolü hukuku tarihini başlatan 1868 Saint Petersburg Bildirgesinin ilk cümlesi “Uygarlığın ilerlemesi savaşın verdiği zararların hafifletilmesine yol açmalıdır” mealindedir. Ne yazık ki bunun tersi olmuş, uygarlıkla birlikte silahlar da gelişmiştir. Silah gelişimi insan varlığını ve yeryüzünü tehdit eden boyutlara erişmiştir. Deyim yerindeyse, insanlık bir bombalı fıçının üstünde oturmaktadır. Silahsızlanma ve silahların kontrolü hukukunun ilerlemesi insanlığın geleceği bakımından zorunludur.